

31a Trobada Cultural del Matarranya

ASCUMA va celebrar a la Torre del Comte la seua trobada anual amb tot un seguit d'actes. [p. 5]

Cinga Fòrum 2024

Amb el títol 'Patrimoni rural, un tresor per descobrir', va tenir lloc a Fraga la jornada amb diversos experts en la matèria. [p. 6]

TEMPS DE FRANJA

Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

Pirineus, llengua i frontera

Al Pont de Suert es van celebrar les jornades sobre la llengua i l'entorn geogràfic dels Pirineus de tota la Ribagorça i la Vall d'Aran [p. 12]

La pluja no sap ploure

El desastre natural i de gestió de les inundacions al País Valencià, destapa la deixadesa respecte al canvi climàtic dels nostres governants [p. XX]

2,30 €. Any 25. La Franja, novembre de 2024

Dia Europeu de les Llengües

al Congrés dels Diputats

[p. 14]

Temps d'escola
17

Sumari

- 2 Cartes dels lectors
- 3 Editorial
 - Vinyetes al vent
- 4 Matarranya
- 6 Baix Cinca
- 8 Llitera
- 10 Entrevista
- 12 Ribagorça
- 14 Aragó / AAL
- 15 Catalanofonia
- 16 Cultura
- 18 Tribuna

Imatge coberta: Foto de família dels participants a la commemoració (Foto © Congreso de los Diputados)

TEMPS DE FRANJA 163

Edita:

Iniciativa Cultural de Franja

C. Sagrat Cor, 33. 44610 Calaceit. T. 978 85 15 21

- Associació Cultural del Matarranya
- Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
- Centre d'Estudis Ribagorçans (CERib)

Coordinació: Carles Terès.
redaccio@tempsdefranja.org

Gestió i administració: Cèlia Badet.

Maquetació gràfica: Carles Terès

Consell de redacció:

Matarranya: M. D. Gimeno, Carles Sancho
Baix Cinca: Rosa Arqué
Llitera: Josep Espluga
Ribagorça: Glòria Francino
Cultura: Hèctor Moret
Entrevistes i Opinió: Carles Terès
Catalanofonia: Hugo Sorolla
Aragó: Màrio Sasot

En aquest número: Roberto Albiac, Marina d'Algars, Patrici Barquín, Esteve Betrià, Violeta dels Camins, Jordi Marín, Joaquim Montclús, Vicent Pallarés, Francesc Ricart, Ramon Sistac.

Suplements:

Styli Locus: M. Sasot
Temps d'escola: P. Nogués, P. Cucalon

Subscripcions i publicitat: 978 85 15 21

Producció: Terès & Antolin
info@teresantolin.com

Disseny: Carles Terès Bellés

Dipòsit legal: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

Membre de l'ACPC

ACPC
Associació Catalana
de la Premsa Comarcal

En venda a:

Albelda: Estanc Conchita. **Calaceit:** Papereria Abàs. **El Torricó:** Llibreria Pilarín. **Fraga:** Llibreria Badia. **Girona:** Llibreria Les Voltes. **Mequinensa:** Papereria González. **Reus:** Llibreria Gaudí. **Saidí:** Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla. **Saragossa:** Papeleria Germinal. C. Sepulcro, 21. **Tamarit:** Estanc Patrito. **Tortosa:** La 2 de Viladrich. **Vall-de-roures:** Camins Serret.

Cartes dels lectors

In memoriam pels morts i desapareguts el 29 d'octubre

Tothom tenim el cor encogit per la desgràcia dels afectats per la DANA. És lamentable la pèrdua de vides humanes a València i altres llocs. Cal que escoltem més la natura i les prediccions meteorològiques i els fem cas. Allò tan sentit a moltes de les nostres cases «Calla, que donen el temps» és de vital importància per a un pagès o persones del món rural, i també ho ha de ser per als del món urbà. El canvi climàtic cada cop portarà més alteracions sobtades del temps: sequeres aclaparadores i aiguats imparables. I no obstant això, amb tota la informació que es té som incapaços de prevenir i actuar de manera eficient davant d'una adversitat com aquesta. Això que som al món desenvolupat...

Quan una pensa en la pèrdua de vides humanes i de desapareguts, pensa en els seus familiars, en el seu veïnat, en aquell caliu de la gent estimada que se n'ha anat per sempre amb les rabioses aigües que ho han arrasat tot! Aquesta és la part més dura, la manca dels qui hi eren i ja no hi són. Els nostres minuts de silenci, les nostres pregàries, el nostre record no supleixen aquesta buidor.

Com a conseqüència d'esta penosa situació, la gent de tot arreu s'ha solidaritzat amb el poble valencià des del primer moment. Des de la Llitera ja han enviat

material, des de la Ribagorça aragonesa, a Benavarri, a punt de portar-lo a València, a l'Alta Ribagorça catalana fa dies que es recull material per a la neteja, per a la higiene personal i per als infants, principalment, i diners, seguint les demandes de gent dels llocs afectats. Des de Vilaller amb col·laboració amb diversos forns de l'Alta Ribagorça i de l'Albi, comerços i voluntaris, es van enviar 2000 baguets. Els estudiants de l'Institut del Pont de Suert del cicle formatiu Gestió Forestal han estat uns dies de voluntaris a la zona afectada. Avui, 7 de novembre, han arribat tres furgonetes amb material procedent de tota l'Alta Ribagorça, aragonesa i catalana, amb participació de comerços, col·legis, institut i particulars, a Paiporta i a Aldaia, i dos tot terrenys, a Llocnou de la Corona, segons indiquen els voluntaris. I es continua recollint per a propers viatges, s'han fet xapes solidàries per a la Miniolimpíada al Pont de Suert, la compra de màquines de neteja des d'algun ajuntament...

Si els ciutadans som capaços d'organitzar aquestes accions tan necessàries, per què els qui estan al capdavant de les institucions no van alertar i prendre mesures per evitar tanta desolació?

Això no acaba ací.

Glòria Francino Pinasa
Sopeira

A Temps de Franja *volem saber la teua opinió. Envia'ns les teues cartes, tot indicant el teu nom i població, a:*
redaccio@tempsdefranja.org

COMARCA DEL
matarranya

IEA

DIPUTACIÓN DE HUESCA

GOBIERNO DE ARAGON

Diputació de Lleida

INSTITUT D'ESTUDIS ILERDENCs

Fundació Pública de la Diputació de Lleida

Amb el suport del Departament de Cultura

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

SUBSCRIU-T'HI

T. 978 85 15 21

redaccio@tempsdefranja.org

Recordem a tots els subscriptors de *Temps de Franja* que ens comuniquen la seua adreça de correu electrònic a
redaccio@tempsdefranja.org
per rebre els butlletins electrònics

DANA

L'anomenada Depressió Aïllada en Nivells Alts (DANA) s'ha convertit en un fenomen meteorològic recurrent que causa impactes devastadors, amb fortes pluges, inundacions i conseqüències greus per a la vida humana, les infraestructures i l'agricultura. Aquest acrònim quedarà gravat durant molts anys al nostre imaginari, després de tot el que ha passat a València aquests darrers dies, i malauradament prendrà força en el nostre diccionari de catàstrofes naturals

Ara mateix, es poden escriure moltes coses sobre aquests fets: hi ha articles que analitzen la gestió, editorials que critiquen, columnes que elogien i unes xarxes socials bullint nit i dia on es barregen veritats i mentides. Les opinions es poden compartir o no, però les dades científiques són innegables i no es poden ignorar com si fossin una apreciació subjectiva d'una determinada persona. I per això mateix, hem de destapar-nos les orelles i escoltar els arguments que afirmen que la crisi climàtica és la causa subjacent que intensifica els fenòmens extrems com ara la DANA. Aquestes depressions es formen quan una massa d'aire fred queda aïllada a gran altura i entra en contacte amb l'aire càlid i humit de la superfície. Les diferències extremes de temperatura i humitat entre aquestes masses d'aire provoquen precipitacions torrencials que, a València, s'han tornat cada cop més freqüents i violentes.

Hem de tenir clar que aquests fenòmens no són una anomalia, sinó que són símptomes de l'alteració del sistema climàtic i, en conseqüència, el clima mediterrani es torna cada cop més imprevisible. Però no només estem davant d'un problema meteorològic, sinó que també és un fenomen social, ecològic i econòmic. Les zones afectades han quedat completament destruïdes i el més greu ha estat la pèrdua de vides humanes. Estem al segle XXI, en un país europeu modern i tecnològicament potent, i una DANA ha matat gairebé 250

persones, de moment, ha desfet carreteres, ha enfonsat cases, ha tallat vies de tren, ha deixat la zona sense llum ni aigua potable... La situació és desoladora i la impotència que sentim com a éssers humans hauria de portar-nos a exigir un canvi, a obligar a fer les coses d'una altra manera per evitar que una catàstrofe com aquesta es pugui repetir.

Es necessita repensar el model econòmic que sustenta la nostra societat, perquè no és suficient confiar només en solucions tecnològiques per pal·liar els danys; cal una transició energètica completa, fomentar una cultura de la sostenibilitat i integrar la protecció ambiental en les polítiques públiques, promouent, entre altres aspectes, una planificació urbana que pugui minimitzar els efectes de les tempestes. Aquest model ha d'incloure la participació ciutadana, educació climàtica, i una visió de llarg termini.

La ciència ha posat sobre la taula els riscos del canvi climàtic, però és la societat en conjunt qui ha d'assumir la responsabilitat d'actuar per mitigar-los. El missatge és clar: la crisi climàtica

Els sediments vessats al mar Mediterrani són perfectament visibles en aquesta imatge de satèl·lit

LAUREN DAUPHIN/
NASA EARTH
OBSERVATORY

no és una amenaça llunyana; ja és aquí, i s'intensificarà si no s'actua amb determinació.

Però ara mateix, el primer és acompanyar i ajudar les persones que han patit aquesta desgràcia. El dolor és molt fort i les conseqüències a les seves vides no podran esborrar-se mai, així que no podem tornar a tancar el ulls quan les càmeres marxen, perquè aquestes persones són el recordatori de la nostra fragilitat i de la urgència d'una acció climàtica efectiva.

VINYETES AL VENT. Per Tarroc

El ball de la samarreta a Mont-roig

// CARLES SANCHO MEIX

Després de més de vint anys sense ballar-se, enguany el 15 d'agost, coincidint amb el dia principal de les festes majors de Mont-roig, s'ha tornat a interpretar el popular ball de la samarreta. Al *Cançoner del Molinar* (1996) el nostre amic i activista cultural José A. Carrévalo ens informava que al seu poble «abans de la guerra civil aquest ball es dansava interpretat per la dolçaina d'Antonio Mora —lo tio Gaiter— acompanyat pel tio Pastoret al tabal i només era ballat per hòmens. Els membres de la Galdrufa, l'han recuperat recentment i a les festes majors de 1995 es va tornar a ballar a la plaça de la vila». Aquí apareix la lletra que es cantava i la transcripció musical. Posteriorment el mateix Carrévalo a *Mont-roig. El patrimoni immaterial (la literatura oral)* (2007) amplia l'explicació del ball. Els participants «formen dos grups; al capdavant els dos caps de colla que dirigeixen els balladors i balladores. Els dansants formen fileres paral·leles que, ràpidament, es transformen en rogles que es fan i es desfan i es creuen seguint acompassadament el ritme de la música de les gaites i tabals». La dansa en el seu inici participaven només hòmens i en la seua reintroducció també s'hi van afegir dones. Després d'uns anys d'escenificar-se per les festes majors, la des-

El ball de la Samarreta a vista d'ocell
FERNANDO GUARC

aparició de la Galdrufa va significar altra vegada la pèrdua de la dansa. La recuperació d'enguany ha suposat una gran satisfacció per a la població, en integrar una part del seu patrimoni. Esta volta, a diferència d'abans de la Guerra Civil, només ha ballat un xic, les altres disset participants han segut xiques i es dona la circumstància que alguns dels sis membres del grup de gaiters i tabalers que han interpretat la música que acompanyava la dansa són fills de l'antiga formació de la Galdrufa. Els tres germans Morera Ballester són qui han liderat la recuperació d'este entrançable acte popular de les festes majors.

José Vicente Castel Ariño, gaiter singular i professor de l'Escola de Música de Morella, va enregistrar el ball de la Samarreta de Mont-roig quan l'acompanyava musi-

calment la Galdrufa, a la segona meitat de la dècada dels noranta del segle passat, i encara es pot visionar a YouTube. Enguany també se n'ha fet un enregistrament amb dron en què es veuen molt bé els moviments dels participants al ball que s'ha penjat també a YouTube. La informació transmesa pel tio Roque, la tia Laura, Ramon de Carceller, Ramon lo Ciego, lo tio Miliano i la tia Adelina han possibilitat la recuperació de la dansa, segons expliquen els editors del vídeo. El ball de la samarreta a Mont-roig, les jotes de Calaceit i Queretes, el bolero de Vall-de-roures, l'albada de Beseit, el fandango de la Freixneda, el ball del Poll de Torredarques, la cercavila de Massalió... formen part del nostre patrimoni immaterial i de la identitat cultural matarranyenca.

ESPARPILLANT PARAULES

Masos // Roberto Albiac

M'assento al trist pedrís a pair-ho: les llumeres del quartet del foc i la xaminera ja han fet cap a la pallissa... A l'últim habitant, aquella valenta falzilla que es va atrevir a fer el seu iglú de fang a la part que ara ha cruixit, també l'han expulsat. Ho veíem vindre des d'aquella indignant notícia, «malacabats! han puiat en un camionet pel camí de l'estació i han furat les telles de tots los masos que han vist!».

Com sempre, fent negoci a costa dels llauradors, sense cap mena de respecte... profanant la memòria d'aquells segadors que, per no haver de tornar diàriament a peu (o en vehicles de quatre potes) quilòmetres xino-xano en acabar una dura jornada de faena, van aixecar com van poder estes humils parets. Adéu a la instantània d'un temps congelat, lo racó que va acollir el banc i els llits de fusta dels iaiets, los eters plats i tasses de color verd i marró, los desmodats *aperos* acompanyats de xorros, banastos, forques, dalles, llaceres... la quadra

i aquells compartiments prop de la cisterna i la bassa ara exutes.

Els no han vist su un pujal d'inútils pedres davall d'un valuos tellat rústic. Ni s'ho han plantejat que estaven despullant la preciosa cal·ligrafia del primer resident a la part de dins de la porta rebentada, que estaven destruint la modesta alcova a on van passar la lluna de mel amants de segles passats, que estaven derrocant històries familiars i suors de masovers que van conivre, durant llargues temporades, en gelades, tronades, serps, arreclaus, llops, bandolers o maquis... que estaven dinamitant, impunement, irreversiblement, lo nostre patrimoni (im)material: un conjunt de punts toponímics del terme, enllaçats per sendes i camins rurals, per a on los favarols ham pogut recitar, durant generacions, los malnoms de bona part de les famílies de la vila (*lo mas de...*). Tot reduït a escleros d'edificis amorrats que sol serviran de miradors d'estrelles.

La Trobada Cultural a la Torre del Comte

// REDACCIÓ

La Torre del Comte va acollir el passat 2 de novembre la 31a trobada cultural de l'Associació Cultural del Matarranya (ASCUMA). Al saló d'actes de Ca la Vila, majestuós edifici renaixentista, ple d'assistents, van succeir-se un seguit d'activitats, començant amb la benvinguda del seu alcalde, Paco Celma, i un minut de silenci per les víctimes dels aiguats a València i Castella-la Manxa.

Va seguir una xerrada de la vicepresidenta d'ASCUMA, Loli Gimeno, sobre l'associacionisme a favor del català autòcton a la Franja. S'hi van destacar l'efervescència cultural de la Transició i la seua apertura als drets lingüístics de les minories, amb fites com la Declaració de Mequinensa, la primera conselleria aragonesa de Cultura amb José Bada i el II Congrés Internacional de la Llengua Catalana. ASCUMA, ja consolidada en una doble línia d'activitats erudites i divulgatives, afronta ara reptes com el relleu generacional, la crisi econòmica i la disminució de població enmig de noves maneres de relacions socials, menys proclius a associacions de tipus formal. Però manté el seu activisme, en un context polític canviant i sovint desfavorable, en què ha aconseguit crear

DALT: Loli Gimeno i l'alcalde de la Torre, Paco Celma.
DRETA: Víctor Vidal en plena xerrada
CÈLIA BADET

un teixit cultural i dignificar la llengua pròpia.

La xerrada següent, de Víctor Vidal, llaurador de la Portellada i profund coneixedor del medi, va tractar de les plantes remeieres del Matarranya: la seua localització, les principals propietats i les aplicacions medicinals o gastronòmiques, des d'arbustos freqüents a verdures amb tants beneficis com la borraïna. Ho va acompanyar amb una destil·lació de romer in situ.

Abans del dinar de germanor, la Pepa Nogués va oferir una visita guiada a l'exposició *Desideri Lombarte: ataiïllar el món des del Molinar*, instal·lada als perxes. Recordant els 35 anys de la prematura desaparició d'este escriptor de Pena-roja, va glossar de forma molt didàctica la seua figura biogràfica, destacant l'excel·lent carrera

literària que va realitzar en pocs temps i el seu paper en la creació d'ASCUMA.

A la tarde, va ser presentat lo CD *Tomàs Bosque canta Desideri Lombarte* per Carles Sancho i José Miguel Gràcia, amb un recitat de poemes del poeta i l'audició de cançons del cantautor, absent per malaltia. Va quedar pendent un taller musical per als xiquets, posposat a la pròxima setmana cultural del poble. En definitiva, la nova trobada anual d'ASCUMA ha tornat a reunir un grapat de socis i «torrats», refermant lo seu compromís de difondre la cultura pròpia a la seua zona d'influència.

ENTRE DOS AIGÜES

Columna sobre columna // Marina d'Algars

Cansada de no dormir, em desperto encara de nit. Busco lectures recurrents per a situacions similars. Obro l'ordinador i sé que algunes columnes de *Temps de Franja* seran un substitut del somni, activadores del pensament i la ràbia, que també donen energia per tirar endavant. Busco una persona que no em fallarà en el meu propòsit.

Avui faig un exercici de valentia: Plantejo a l'autor la necessitat meua i dels lectors de tindre les columnes juntes en un edifici de paper. — Vull gaudir de la teua lectura sense ordinador, vull un llibre! I ja el tenim: *Se va solsint. Otra forma de ver el mundo*. Nautilus Ediciones, 2024, amb un pròleg magnífic de la seua germana Susanna Barquín.

Patrici escriu i «planteja, en forma de columna periodística, una disrupció de la cultura dominant, és a dir, una pretensió de transcendir la quotidianitat per a eurar petites finestres de reflexió. Amb un llenguatge popular, carregat d'una tendresa que ens traslladarà a la infància o que ens farà recuperar la fe

en la humanitat i les construccions col·lectives. Textos sense cosset, carregats de llibertat i qüestions per reflexionar una vegada acabada la lectura».

Si lo llibre és una joia popular, la presentació a Fraga va ser una delícia literària i humana, per les persones que hi van assistir, per les paraules. Allí nos vam traslladar a l'escenari de converses al voltant del foc d'una època que al carrer, oficialment, havíem de callar. Admiro l'escriptura de Patrici Barquín perquè em fan pesar, perquè les seues crítiques no són utopia, perquè és necessària una desconstrucció dels misatges oficials, de les estructures del poder que el capitalisme ens imposa, l'individualisme, potser la més negativa de totes. El sentit de la importància del grup, de la col·lectivitat per construir entre tots una manera de viure més reflexiva i més solidària. Aprendre dels altres i amb els altres, és sentir que petits que som i la grandesa de l'ésser humà per a construir junts, *tot i que encara ho hem d'anar solsint*. Gràcies, Patrici.

Patrimoni rural, un tresor per descobrir

// CARMÉ MESSEGUER

Amb aquest títol, el passat dissabte 21 de setembre, en la seu de la Comarca del Baix Cinca a Fraga, es va desenvolupar una nova edició del Cinga Fòrum que cada any l'Institut d'Estudis del Baix Cinca dedica a un tema d'interès comarcal.

Després d'unes paraules de benvinguda del president de l'IEBC al nombrós públic assistent, Josep Ramon Mòdol, geògraf del Servei científicotècnic de Cartografia i sistemes d'informació geogràfica de la Universitat de Lleida i professor del Grau de Geografia en aquesta mateixa universitat, va introduir el tema de la jornada tot reflexionant sobre què es considera patrimoni, com classificar-lo, i fent un seguit de propostes per posar-lo en valor, entre les quals aprofitar les noves tecnologies per fer-ne difusió.

A continuació, un seguit de tres intervencions breus van donar compte de la toponímia del terme de Fraga (Ramon Mesalles), que delimita la localització dels diferents elements patrimonials que tot seguit es comentarien, de les diferents tècniques constructives en pedra seca (Ana Barrafon), i de les basses, els pous, les casilles de canal o de carretera, de les creus de terme, etc. (Miguel Ángel Orús) que encara podem observar si ens aventurem a endinsar-nos pels camins i drecceres del terme. Aques-

Josep Ramon Mòdol, geògraf
MARINA BARRAFON

tes intervencions van mostrar amb profusió de fotografies la bellesa i la varietat del patrimoni rural, així com dels noms de valls, tossals o partides on s'ubica.

Finalment, l'etnòleg i cineasta Eugenio Monesma va mostrar els resultats d'un intens treball de camp d'un equip de comarcans a la recerca d'abellars, que han arribat a inventariar en més de 50 entre els termes de Villella, Fraga i Torrent, tot comentant el treball de producció de mel i de cera que hi anava associat.

La intensa i necessària pluja que va caure durant tota la jornada no va permetre visitar in situ un dels abellars més ben conservats de la zona, per la qual cosa es va proposar dedicar la propera eixida de primavera de l'IEBC a veure de prop no només l'abellar, sinó també altres de les joies del patrimoni rural esmentades durant la jornada.

XVII Trobada de Centres d'Estudis de Lleida, la Franja, Alt Pirineu, Aran i Andorra

Organitzada per la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, l'Institut Ramon Muntaner i l'Institut d'Estudis Ilerdencs, dissabte 14 de setembre, en el flamant Arxiu Comarcal de les Garrigues a Borges Blanques, va tenir lloc una nova trobada territorial de centres d'estudis, acollida en aquesta ocasió pel Centre d'Estudis de les Garrigues.

La trobada va tenir com a eix central la relació entre patrimoni i infraestructures, una simbiosi que si d'entrada es percep com a conflictiva, pot suposar també una oportunitat per posar en valor els elements patrimonials. La preservació del patrimoni, com va assenyalar el geògraf Eduard Trepà en la conferència inaugural, passa per dotar d'un nou sentit aquests elements per part dels habitants del territori (en un món en què la distinció entre àmbit rural i àmbit urbà es fa cada vegada més difusa) per garantir l'arrelament territorial. Tot seguit, com ve sent habitual, els diferents centres d'estudis van exposar les seues activitats més destacades durant l'any. La trobada es va completar amb una visita guiada per Borges Blanques.

U12

Pablo Arbona Lacasa // Esteve Betrià

Farà cosa d'un parell de mesos, vaig haver de repassar *Entre Catalunya i Aragó* (1971), l'excel·lent crònica del viatge que feu el setembre de 1970 —fa més de mig segle— l'escriptor i home de teatre vallesà Xavier Fàbregas (1931-1985); un viatge a peu que el va dur de la vila de Nonasp a la de Mont-roig.

En l'etapa maellana de la crònica (p. 53-82) en Fàbregas dedica diferents comentaris als artistes, nascuts a la vila i traslladats de petits a Barcelona, Pau Gargallo i Antoni Pons Cirac. Amb tot, aquest breu text es vol dedicar a la figura de Pablo Arbona Lacasa —cosí germà del compositor José Peris Lacasa, el tercer artista maellà del segle XX, del qual fa ben poc s'ha celebrat el centenari del seu naixement.

Sembla que en Pablo Arbona hauria nascut cap el 1910, si més en l'obra *Los días de llamas de la revolución. Violencia y política en la retaguardia republicana de Zaragoza durante la*

Guerra Civil (2003) de José Luis Ledesma en una entrevista (p. 55/122/129/203/217/307) del 18 de març de 1998 o 1999.

«Pablo Arbona, el cronista de Maella i enamorat de la seva vila nadiua», anota Salvador Ginesta i Batllori a la pàgina 140 de l'obra *Les Terres del Matarranya* (1991), i com atenia en tot moment els visitants interessats en la història i el parlar locals.

S'ha d'assenyalar que n'Arbona va col·laborar activament en el recull *Lo Molinar. Literatura popular catalana del Matarranya i Mequinensa*. Encara recordo que quan a ca seua va advertir-nos, a l'Artur i a mi mateix, ens diria textos de caràcter eròtic, el refrany: «Quan se va casar, ni camisa va estrenar» classificat amb el núm. 879 en el tercer volum de *Lo Molinar*; i la folia «Lo carall quan està dret / una carga de blat promet, / però després de folgar / no se carregue ni un gra», classificada amb el núm. 700 en el segon.

Les segones avantguardes del segle XX

// ROSA ARQUÉ

La Sala Miguel Ibarz de Mequinensa reuneix 36 obres pictòriques en una exposició única sota el títol “Les segones avantguardes del segle XX”.

Mequinensa, 23/10/2024. La Sala d'Exposicions Miguel Ibarz de Mequinensa, ubicada a la Plaça de l'Ajuntament, reobre les seves portes com a seu d'una exposició que reuneix 36 obres datades a la segona meitat del segle passat, en el que es coneix com les segones avantguardes. La mostra, sota el títol “Les segones avantguardes del segle XX” i comissariada per Josep Antón Arnó Ibarz, està organitzada per l'Ajuntament de Mequinensa i compta amb obres cedides per la Col·lecció Arnó-Vila de la veïna localitat lleidatana d'Almacelles.

L'objectiu és apropar l'art de primer nivell al medi rural amb creacions de grans artistes que van assolir un gran reconeixement a nivell nacional i internacional com Miró, Dalí, Tàpies o Guinovart, entre altres. La mostra

inclou també obres dels mequinensans Miguel Ibarz i del polifacètic Jesús Moncada. S'hi poden trobar olis, aiguaforts, litografies i serigra-

fies que reflecteixen l'explosió creativa dels artistes, tant en quantitat com en qualitat.

Aquesta exposició única es va inaugurar el divendres 25 d'octubre i es pot visitar fins al 8 de desembre els dissabtes i diumenges en horari de 7 a 8 i mitja de la tarda. A més, s'ofereixen visites dirigides a centres escolars i grups entre setmana amb reserva prèvia a l'Oficina d'Atenció al Ciutadà de l'Ajuntament de Mequinensa.

NO SOM D'EIXE MÓN

No ho faré més, no la faré més // Francesc Ricart

Això és un comiat. Aquest serà l'últim article de Som d'eixe món: ja no faré més aquesta columna de Temps de Franja. Us intento explicar la raó de plegar després de vint-i-cinc anys de participar en la publicació de més llarga existència de les comarques que conformen la Franja de Ponent. Sense considerar la meua edat, que també hi pot influir, prenc la decisió de plegar perquè em sento decebut i fora de lloc. Un servidor, com és fàcil de detectar des del primer número de TdeF, sempre escric des del punt de vista d'un català de Ponent, de Fraga, compromès a salvar la llengua amb els altres territoris, els de Salses a Guardamar i de Fraga fins a Maó i encara a l'Alguer, perquè em considero que formo part del país del “bon dia” des que tenia 13 anys, quan un capellà em va fer adonar que parlava la llengua de Lleida, de Seròs, de la Granja; la llengua en què cantava Raimon i la dels escriptors com Moncada i Serés que aviat vaig descobrir. Jo era i sóc un català de Fraga, sense més consideracions.

He acumulat molta decepció en veure que passen els anys i gairebé em trobo sol a l'hora de defensar aquests postulats a TdeF i, en conseqüència, veig que em trobo fora de lloc i que al meu voltant, d'alguna manera, gairebé tothom defensa la

llengua mirant a Espanya, sí, cap a Espanya, d'on jo em sento molt lluny. Permeteu-me per exemplificar el que dic que us reproduïca unes línies de la meua columna del número 83, de l'any 2009, on em referia a les dificultats enormes del català accentuades a les comarques de la Franja per la nostra condició de perifèrics: “[...] nosaltres que som els catalans més perifèrics podem arribar a deduir que la nostra perplexitat és extrema, perifèrica, i de desorientació màxima, sobretot, al meu entendre, si continuem orientats i embadocats en el ponent aragonès i espanyol”.

Com que entenc que tots aquests anys he escrit, com si diguéssim, sobre ferro fred —i, com he dit, gairebé en solitari des de les meues conviccions— he pres la decisió de plegar; això sí, en aquest comiat, vull aprofitar per mostrar l'agraïment per haver pogut participar d'aquest “invent” que va nàixer de la mà de Josep Galán i l'acord de les tres “grans” associacions de la Franja; un agraïment que vull personalitzar en els directors Màrio Sasot i, des de 2012, Carles Terès.

Salut i visca la llengua catalana!

Apa, ja ho tenim, i com deien a Fraga, sobretot les dones, au siguen!

El Festival Llitera Viva passat per aigua

// JOSEFINA MOTIS

El 26 d'octubre la Comarca de la Llitera ha celebrat a Camporrells el "I Festival Llitera Viva", dedicat a mostrar la riquesa cultural, turística i gastronòmica del territori.

El Festival va comptar amb una demostració dels Totxets de Camporrells, que van escenificar una dansa declarada 'Festa d'interès turístic' d'Aragó. Van haver de ballar dins de l'església per la pluja. També hi van actuar els Titiriteros de Binèfar, l'històric grup de titelles que ha modernitzat els espectacles infantils i per a totes les edats, i que el 2009 va rebre el reconeixement del Premi Nacional de Teatre infantil i Juvenil pel Ministeri de Cultura.

A la tarda-nit hi havia prevista l'actuació de tres grups de rock de primer nivell. Els mítics Eje Berlín, d'Albelda, que després de tres dècades d'absència van tornar als escenaris amb molta força i gran èxit de públic. El grup Au d'Astí de Binèfar, de hard-rock amb arrels (entre Los Draps, Kortatu i Ixo Rai), que l'any passat va publicar un disc potent cantat principalment en aragonès i amb alguna cançó en català. I la Cara B de Uesca, un grup de joves rapers de Binèfar i Sabiñánigo que fan 'rap de poble'. Malauradament, cap d'ells va poder actuar a causa de les intenses pluges que van caure aquell cap de setmana. L'organització ha anun-

ciat que aquestes actuacions es recuperaran la pròxima primavera al mateix lloc on estaven previstos.

Va comptar també amb una fira pels carrers de Camporrells per a posar en valor els productes, serveis i atractius turístics de la comarca, en què productors locals, artesans, comerciants i restauradors van tenir l'oportunitat de comercialitzar els seus productes i de mostrar la importància del seu treball en el desenvolupament de l'economia local. També hi havia un punt d'informació sobre els municipis de la comarca per a difondre el seu patrimoni cultural, els serveis de interès, el turisme rural i l'exploració dels valors de la Llitera que no son gaire coneguts.

El festival també va organitzar tallers per al públic infantil i adult, dissenyats per a connectar amb la cultura del territori, així com un dinar popular per a celebrar la trobada i fomentar la convivència entre els assistents. Com bona part de les activitats, el dinar es va haver de fer a dins de l'església.

La Comarca de la Llitera va organitzar tres rutes d'autocar per a recollir persones de diferents localitats que hi volguessin assistir.

Església de Camporrells
PEP ESPUGA

D'aquesta manera, es facilitava la mobilitat i s'oferia l'oportunitat de conèixer Camporrells i tots els esdeveniments programats a aquells que no sempre tenen l'ocasió de moure's del propi poble.

La iniciativa es repetirà cada any en una localitat diferent de la comarca. És de destacar que aquesta primera edició s'hagi fet en un municipi que tot just arriba als 140 habitants, cosa que demostra la intenció de descentralitzar els actes culturals i aprofitar la riquesa patrimonial dels pobles de la Llitera alta. Tot i que el dia va ser força plujós, l'esdeveniment va comptar amb més de 400 assistents que van poder gaudir de les actuacions de diversos grups comarcals.

SE VA SOLSINT

Columbofilia // Patrici Barquín

Diuen que la columbofilia és una mena d'art que consisteix a criar coloms i ensinistrar-los per a que el carter no hagi de trucar dos cops, ni un, ni aparèixer per casa a l'hora de dinar. Dic lo del carter, perquè sembla que el principal objectiu d'empapussar eixos bitxos no és fer un bon brou, sinó que volin d'ací cap a allà portant missatges, escrits a un paperet.

Passa que cada any, pels vols d'octubre, quan comencen a guaitar la poteta les banderetes, los militars i les glòries passades; la columbofilia (la passió per Colom, no pels coloms) esdevé un enaltiment de l'orgull patri (no sóc jo) per les glòries passades, que de tant passades ja creiem podrides, però que sistemàticament i amb la persistència del colom que torna una vegada i un altra al colomar, se van repetint.

Enguany, la radera ocurrència ha estat emetre un documental sobre els orígens i no sé quines coses més, del Cristòfol Co-

lom. Això sí, tot revestit de ciència i coses del saber. Bufa!, que si les coses del saber s'haguessen investigat fent un «reality show», me penso que encara estaríem fent volar coloms per a entregar eixes columnes a temps, cosa que ni la tecnologia més ràpida ha aconseguit que passe.

Per acabar, i ja no molesto més, això de l'afició pel Tòfol Colom o Columbofilia, i per les rentadores de fets històrics, està agafant cada any més força, gràcies a polítics de tots colors que perden l'orems en les coses de la pàtria. Hi han que fan lloances més tosques cridant visques a n'allò i a n'allò altre; hi han que són més subtils i fan un programa de tele que diuen que investiga els orígens d'un tal Colom, però al final, tots los missatgets venen lligats a les potetes de vells coloms que només de nomenar-los fan venir esgarrafances. Ara, si voleu, ho podem anar solsint col·lectivament i engegar allà tants vols de Colom o d'àiga.

Tanca l'Speed Music d'Alcampell

// PEP ESPLUGA TRENC

Lo rader dissabte de setembre va tancar l'Speed Music, el pub d'Alcampell, últim representant a la comarca d'un tipus d'espais que van proliferar a partir dels anys 70 i 80 del segle passat i que es van convertir en escenaris privilegiats de la vida social del jovent de l'època.

El pub Speed Music va obrir portes el 16 de juliol de 1983 en un calitrau situat al davall de l'arc de l'antic ajuntament, a la vora de la plaça major. Obria cada dia quan es feia fosc i el batec de la seua música se sentia des del carrer, esmorteïda quan la porta era tancada, cridanera quan era oberta. Les nits d'estiu sempre van ser amenitzades per aquella música hipnòtica que eixia d'aquell forat. La seua presència va convertir aquell espai en centre gravitatori de les relacions socials de la joventut de tota la comarca, que hi acudia com a palometes a la llum. Era també el punt de trobada de qualsevol nit, en especial dels caps de setmana.

Els pubs eren bars amb música i sense finestres, cosa que els convertia en un territori alliberat. Els altres bars del poble tenien una clara segregació de gènere, eren

Façana de l'Speed Music P.E.

espais masculins on les dones hi tenien un accés restringit i/o penalitzat. En canvi, el pub era un lloc més igualitari, propiciava un espai on escapar al control social típic de les comunitats rurals, i estava obert a tothom dins d'uns marges generacionals. En aquest sentit, el tancament de l'Speed Music ens deixa sense un espai fonamental per a les interrelacions socials que donen vida al poble.

L'Speed Music ha resistit molt més que els altres pubs de la comarca. El King Korner d'Altorríc, l'Universal d'Albelda, l'Aravy o el Metalmorfosis de Tamarit ja van tancar fa anys. El Paso del Pato de Tamarit es va reconvertir en restaurant (molt bo, per cert) (i encara manté una decoració rockera). Les discoteques comarcals, la Studio 81 de Tamarit i l'Energy de Binè-

far, que eren l'altre espai alliberat, també van desaparèixer fa dècades. Ara només sobreviuen dos pubs a Binèfar, el Novo i el Tao. El cas del Novo (apòcope de Novecento, que és com realment es diu, en homenatge a la pel·lícula homònima) és significatiu, ja que va ser el primer que va obrir a finals dels 70, va marcar

un estil al que altres que van venir després es van adaptar, i ha mantingut una clientela fidel durant més de quatre dècades.

És possible que les noves generacions no necessiten tant aquests espais alliberats. Les xarxes socials digitals els han ofert altres territoris (virtuals) on quedar, trobar-se i relacionar-se. A més, l'estructura de la població jove de la comarca ha canviat força durant aquestes dècades, de tal manera que en pobles com Alcampell la seva proporció s'ha reduït força, mentre que en llocs com Altorríc, Tamarit o Binèfar bona part del jovent té orígens migratoris globals i els seus espais de socialització deuen ser altres. El tancament de l'Speed marca la fi d'una època i ens mostra clarament que la societat del nostre territori ja és una altra.

DICCIONARI PER A POCA-SOLTES

Codony // Ramon Sistac

Fruit del codonyer, més o menys dit igual en tots els parlars catalans, tot i que a l'Empordà, on tenen el mal costum de posar cap per avall totes les vocals, en diuen *codeny*, i a terres d'Alacant, on ens mengem la *-d-*, cony. Ve del grec κωδώνιον, a través del llatí COTONEU. El català, com tantíssimes altres vegades, s'afilera amb l'occità *codonh*, el francès *coign* i l'italià *cotogna*, mentre que el castellà i el galaicoportuguès fan la guerra a banda, amb *membrillo* i *marmela* respectivament. De la confitura de codony, el codonyat, a Barcelona i altres zones urbanes, en diuen així: *membrillo*. *Anathema sit!*

"A Calladrons *collissen* codonys, cada *ginollada* una codonyada, cada codonyó un *ginolló*". Embarbussament que provoca, gairebé necessàriament, la confusió entre "codonys" i "collons", una confusió que té el seu què, perquè sovint s'usa, especialment entre la gent gran, l'expressió "codonys!" com a eufemisme per "collons!". Però és que, a més i com hem dit

adés, a Alacant, del codony, en diuen cony (com "roa" per roda, o "caïra" per cadira). Segurament aquesta és la causa de la popularització de *membrillo*, que pareix que no té tanta connotació. Ves per on, una fruita tan casta passa a tindre un bé de Déu de significacions sexuals, i a més a més dels dos sexes.

El meu consell és que reivindicuem els codonys i que recuperem el codonyat, ara que som a la tardaó i estan madurs, i com no, els cocs de Fraga, amb codony i ametlles o nous. Però sobretot que, en esta societat tan venuda a l'eufemisme i a la correcció política —especialment en qüestions relatives al sexe—, utilitzem el codony, que és cony i colló alhora, com a símbol bisexual, transgènere i, al capdavall, LGTBIQ+. Avançarem decidits cap a la llibertat i la igualtat sexual i de gènere, i reivindicarem així, de passada, una de les paraules més boniques del català.

XAVIER PONS GUILLAMON, COPROPIETARI DE DEMÉTER DE TASTAVINS I PRODUCTES TEL·LÚRIC

«Si mantenim la personalitat, tenim futur»

// CARLES TERÈS

L'any 2000, Gregori Pons de casa Gaujola, li va dir a son fill Xavier (Barcelona, 1962) que li havien tocat de la família uns bancals a la partida dels Barrancs de la Portellada. Això el va estimular a recuperar una casa al poble, enyorat potser del paradís que havien significat els estius d'infantesa en aquells paisatges per al xiquet urbà que havia estat. Pocs anys després, va sorgir l'oportunitat de comprar els masos de Xotxim, on va iniciar un projecte de restitució integral de la vida al mas.

Xavier Pons amb els masos de Xotxim al fons

ARXIU DEMÉTER DE TASTAVINS

Quina vinculació tens amb el Matarranya?

Mon pare, Gregori Pons Piquer, va viure al poble fins els 25 anys, que va marxar a Barcelona. A casa eren els pastors de la dula, i ell havia fet de rabadà ajudant al seu avi, ja que el seu pare havia estat empresonat després de la guerra. Jo era un nen de ciutat que hi passava els estius, enamorat de la natura i el món rural. Anava molt sovint amb el meu tiet Simon Villoro i el seu ramat d'ovelles.

Com va començar el projecte Tel·lúric?

Quan mon pare em va dir que familiarment li pertocaven uns bancals als Barrancs, una zona preciosa botànicament, el vaig «arrossegar» a tornar al poble, recuperar els bancals i comprar-se una casa a dues portes de la que havia nascut. El 2007 vam poder adquirir els masos de Xotxim. La meua il·lusió era tornar a engegar l'activitat agrària dels masos, per això vam crear amb la Montserrat, la meua dona, la societat Deméter de Tastavins. En aquell moment vaig conèixer en Sorin i la Mariana, que han estat les persones gràcies a la implicació i entrega de les quals ha pogut tirar endavant el projecte. Vam haver de partir de zero, ja que no teníem ni tan sols unes aixades o un tractor per treballar la terra.

Com va ser que apostéssiu per l'agricultura ecològica i, posteriorment, anéssiu un pas enllà amb la regenerativa?

De seguida vam voler aplicar la filosofia de respecte al territori, a la biodiversitat, amb la intenció de recuperar patrimoni agrícola, paisatgístic i arquitectònic, per això ens vam posar sota el control del Comitè Aragonès d'Agricultura Ecològica.

Però era possible tirar endavant només amb la producció agrícola? I més tenint en compte que havíeu d'adquirir tots els arrels i eines per treballar el camp...

Efectivament, vam veure que amb la simple producció no n'hi havia prou, per això vam decidir d'elaborar els nostres productes, principalment vi, amb les 3 ha de vinya que tenim, i oli amb les 15 ha d'oliveres, a banda de les ametlles, que van a un circuit més majorista.

L'empresa té en suggeridor nom de Deméter de Tastavins. Com és que la marca comercial és Tel·lúric (també força suggeridor)?

Deméter tenia força problemes de registre. Per això la Montserrat, que té molta sensibilitat i nota totes les forces tel·lúriques del territori, proposa aquesta denominació per als productes nascuts d'aquestes forces.

Un projecte així, és sostenible econòmicament?

Malauradament, al sector primari no et pregunten «això quant val?», sinó que et diuen «te'n pago això». Hi ha les ajudes aquestes de la PAC, que són una selva de pape-rassa però que no ajuden a qui vol fer un producte de primeríssima qualitat. Per tant, no és autosuficient econòmicament, s'hi ha d'invertir amb patrimoni extern, de la resta d'activitats que tenim fora de la comarca. Si no fos per això, no seria possible.

Aleshores, com és que us vau embranchar en aquesta aventura?

El projecte Deméter de Tastavins, no és solament produir quilos d'olives, raïm, etcètera; sinó que té un fort component cultural, ambiental i patrimonial, com l'idioma o les tradicions. Faig un incís per comentar que, afortunadament, ja fa uns anys que es reivindica el que ens és propi: monuments, paisatge, productes... Però en canvi, el patrimoni màxim, el que dona més personalitat al Matarranya, la llengua, sembla que faci por de reivindicar-lo. M'estic llegint l'Obra poètica completa d'en Desideri Lombarte i aquells mots em van al moll de l'os perquè són com si sentís parlar a mon pare. L'idioma estàndard és imprescindible, perquè sense ell la mort és segura, però recuperar els

mots i expressions de cada territori és importantíssim, perquè és el que dona vitalitat a la llengua. Amb la globalització estem en perill, per això hem de reivindicar el català del Matarranya amb tanta força com la resta del patrimoni, perquè és el que ens fa únics al món.

En resum, la nostra idea era anar més enllà de muntar una empresa agrària. Invertim per recuperar un territori, per fer que un mas que era autònom d'autoconsum des del segle XVIII, torni a funcionar amb les condicions del segle XXI.

Les oques emblemàtiques de Tel·lúric
CARLES TERÉS

Ara hi ha molts masos restaurats a la comarca

El que se sol fer és convertir-los en un decorat de cartró pedra, on es deixa la «caixa» però sense tenir en compte el motiu pel qual es van fundar. Jo soc llicenciat en història moderna per la UB i per mi era molt important recuperar l'ús original com a part del patrimoni del mas. Evidentment, l'hem modificat molt, però ha estat per poder seguir fent les feines agrícoles segons les necessitats actuals. Com tenim molts metres quadrats, la idea es reservar una part per deixar-la tal com era fa dos-cents anys i una altra per a activitats i creació cultural. També habilitarem una zona per poder-hi dormir.

Veig que el tema cultural és important per vosaltres

Sí, això ho tenim clar. Com a Deméter i personalment col·laborem amb iniciatives culturals de la comarca. Volem ajudar a mantenir la personalitat del Matarranya.

A l'Hospitalet de Llobregat també gestionem espais de cultura, oi?

Efectivament. Gestionem l'Edifici Freixas, que originalment albergava tot de tallers industrials. A partir dels anys 90 del segle passat, el vam reconvertir en un viver d'artistes, artesans i professionals de la cultu-

ra i la gràfica. És un dels punts principals de l'anomenat Districte Cultural de l'Hospitalet, que té com a referents experiències similars sorgides a Brooklyn, Londres o Berlín. Jo el defineixo com un laboratori creatiu, industrial i artístic.

Tornem als masos de Xotxim. Quins productes elaboreu?

Som un microceller que produeix vi i també, des de l'any passat, tenim autorització per envasar

el nostre oli. Portem les nostres olives a un molí de certificació ecològica que ens fa l'oli, i després el portem al mas on l'emmagatzemem en tines d'acer inoxidable i anem envasant a mida que anem venent; així mantenim les condicions perfectes per a la seva conservació. Tot és «micro» i d'agricultura regenerativa.

Amb una producció tan «micro», que equival a exclusivitat, quin tipus de clients teniu?

Tota la clientela ens l'ha portat gent que ha tastat els nostres vins als restaurants de la comarca. També fem unes visites, que nosaltres anomenem degustació en comptes de tast, perquè no hi ha un endòleg a peu de celler explicant es particularitats dels vins, sinó que te'l prens i t'agrada o no t'agrada. La veritat és que generem empatia perquè si tasses el vi o l'oli al lloc on ha nascut, la teva relació amb el producte és molt més emocional, més directa que no a «porta freda». Això fa que els que ens coneixen ens enviïn molta gent a visitar-nos, cosa que ens afavoreix, perquè si poguéssim vendre-ho tot al mas, seria ideal per a l'eficàcia econòmica.

La nostra producció, per exemple, no supera mai les 5.000 ampelles de vi, i a sobre, enguany qui ha veremat més ha sigut el senglar, no pas nosaltres.

Els nostres clients són els «fans» que ens compren directament a nosaltres i la xarxa de restaurants

i botigues de la comarca. Funcionem molt bé gràcies al boca-orella. I paral·lelament tenim la sort que al Matarranya estan sortint iniciatives de petites bodegues, i això ens ajuda a uns i altres, perquè posiciona la comarca com una productora de vins de qualitat. El raïm d'aquesta zona sempre ha estat molt apreciat, el venien a comprar d'altres llocs amb més mercat. I tenim una cultura del vi molt arrelada.

Quin futur veus, a aquest tipus de producció, en un entorn tan globalitzat?

Jo sóc optimista pel que fa al futur de la comarca. Però ha de ser una combinació equilibrada d'un turisme respectuós que apreciï el territori, combinat amb uns cellers que fan una bona feina i amb aquest paisatge i patrimoni cultural que tenim. Això té molt de futur. Per exemple hi ha tot d'horts que, si es creés una central de compres, podria vehicular aquesta producció cap als establiments de la comarca que donen servei als visitants.

Els grans cellers diuen que un 20 o 25% d'ingressos els entren ja per enoturisme. Per tant, això té molt de recorregut. Tenim molta cosa a explicar a la gent que vol viure experiències. Venen al mas i tasten les olives de casa, els vins, l'oli... i es van amerant de tot el que significa el territori i el respecte que li tenim. També hi ha els animals, un parell d'eugues, quatre cabres, quatre ovelles, les oques (que són l'emblema de la marca Tel·lúric), gats i gossos. Per mi són l'ànima. Jo mateix vaig notar un abans i un després de tenir animals. Per aquí tenim futur. Si volem viure estrictament de l'agricultura, el futur és magre. Pel que fa a les granges, si som capaços de no sobreexplotar els recursos, podrem tirar endavant.

Per mi la comarca del Matarranya és el cresol de l'antiga Corona d'Aragó. És a territori aragonès, per tant té fil directe amb Saragossa, té uns parlars valencians i tortosins, costums catalans...

En fi, soc optimista però sempre que mantinguem la nostra personalitat, amb la llengua com a tret més definidor, al mateix nivell que el paisatge i el patrimoni arquitectònic.

Pirineus, llengua i frontera

// GLÒRIA FRANCINO

El 4 de setembre d'aquest 2024 a l'esplèndida sala de l'Arxiu Comarcal de l'Alta Ribagorça es van celebrar unes jornades relacionades amb la llengua i l'entorn geogràfic dels Pirineus de l'Alta Ribagorça, la Ribagorça aragonesa i la Val d'Aran. La inauguració de l'acte va anar a càrrec de Jep Moner, president del Centre d'Estudis Ribagorçans a l'Alta Ribagorça, Rosa Noray directora de Cultura de la Generalitat a l'Alt Pirineu i Aran, Josep Ramon Piqué, historiador de Vilaller, representant del Consell Comarcal de l'Alta Ribagorça, Iolanda Ferran, alcaldessa del Pont de Suert. Tots ells van reivindicar l'ús de les llengües catalana i aranesa i l'alcaldesa va afegir que el Pont és un lloc de frontera i serveix per enfortir lligams, i tot recordant Carme Junyent, va insistir en la vàlua fonamental de la diversitat lingüística. Jordi Suils, pontarrí i professor de la Universitat de Lleida, va presentar els ponents i va agrair la col·laboració de les entitats i l'assistència del públic.

Ramon Sistac, dialectòleg de la UdL, membre de l'IEC i de l'AAL, va exposar *Les varietats lingüístiques de la Ribagorça: català, aragonès, benasquès*. Va afirmar que tota llengua té el seu gentilici per denominar-la. Es va referir a la història de les llengües i a les zones de transició lingüística en algunes poblacions, exemplificant amb mapes lingüístics, per concloure dient que a la Ribagorça aragonesa bàsicament hi ha dues llengües: català i aragonès i varietats mixtes o parlars de transició, tot i que, a algunes poblacions, considerades ribagorçanes, predomina la llengua castellana.

Guillermo Tomás Faci, historiador de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, va presentar *Enta una història lingüística de Ribagorça del continuum a la frontera*. A la Ribagorça aragonesa des de l'Edat Mitjana fins el segle XVI hi va haver textos escrits en aragonès, català i castellà, segons les circumstàncies polítiques, per a les quals va aportar exemples

concrets. Un cas curiós és el de Benavarri, on les actes de bateig de 1573 eren en català i tres dies més tard van passar a escriure's en castellà.

Des de la Universitat de Saragossa Andrea Ariño Bizarro, Iraide Ibarretxe Antuñano i Maria Teresa Moret Oliver, membre de l'AAL, amb el treball *Miradas desde adentro* van explicar la situació de l'aragonès a partir dels testimonis dels seus parlants. Les filòlogues van repassar la situació actual de la comunitat aragonesa trilingüe: aragonès, català i castellà. Van exposar la metodologia emprada i els mapes elaborats no difereixen dels d'en R. Sistac i A. Quintana. Respecte a la Ribagorça van extraure la conclusió que a les zones de frontera i transició lingüística els parlants utilitzen més etiquetes per anomenar la seua llengua, segons la població a la qual pertanyen.

Dijous al matí es va realitzar la sortida pels carrers i edificis emblemàtics de Viella *L'aranès en el seu territori*, guiada pel Centre d'Estudis Aranès. A la tarda van continuar les aportacions de Laia Rosàs Redondo que va raonar sobre *El català de la Terreta, entre el ribagorçà i el pallarès*, un excel·lent estudi, on les entrevistes orals són bàsiques i demostren que no hi ha tants canvis lingüístics entre el ribagorçà i el pallarès, potser el més destacat és la palatalització dels grups consonàntics del primer: *cllau, fllama, plloure...* i alguns apitxaments i ensordiments del primer. Hi ha un *continuuum*, es comparteixen molts trets gramaticals i lèxic.

Esteve Valls i Alecha va presentar *La situació sociolingüística del català a la Ribagorça aragonesa*, un estudi recent que evidència el pessimisme en què es troba el català a la comarca, ja que en ambients familiars, abans tots catalanoparlants,

Andrea Ariño, Iraide Ibarretxe i Maite Moret en un moment de llur exposició
GLÒRIA FRANCINO

ara alguns utilitzen el castellà i els que raonen català ribagorçà com a llengua materna, no l'anomenen català, i un altre factor és la disminució de població autòctona.

Joan Ordi Gomà, *Cambuleta, una experiència palletera*, va exposar la quantitat d'iniciatives que duen a terme al Pallars Sobirà per mantenir paraules pròpies del pallarès: revista *Buscallada*, contes infantils, samarretes, material didàctic. Moltes de les paraules citades s'usen també a la Ribagorça.

Xavi Gutiérrez Riu i Verònica Barès Moga, *Història i situació social de l'aranès*, va explicar la situació plurilingüe de la Vall d'Aran; aranès, català, castellà, francès i llengües dels immigrants. A pesar de les lleis lingüístiques a favor de l'aranès i l'interès en l'ambient escolar, la gent jove i els nouvinguts l'haurien d'utilitzar més.

Divendres al matí la *Trobada amb el benasquès* amb l'escriptora i mestra, Carme Castán, a Gavàs, va explicar com Domingo Subías, capellà de les Paülles, va trobar uns fulls, a una caixeta de fusta al campanar, del Consell de les Paülles — text escrit en català, treballat per l'Artur Quintana — on apareix el *Procés a las bruixas*, vint-i-quatre dones acusades de bruixeria i penjades al segle XVI, i altres tradicions orals de la comarca.

Unes jornades molt interessants, on es va manifestar la riquesa lingüística i la situació delicada en què es troben les llengües minoritàries en aquesta part del Pirineu.

XXIV Fira de la Girella del Pont de Suert

// VIOLETA DELS CAMINS

Ja fa vint-i-quatre anys que l'Ajuntament del Pont de Suert va instaurar la Fira de la Girella, tot recordant les antigues fires que s'hi celebraven. Aquest any, el 20 d'octubre, el bon temps va fer que hi passessin moltes persones.

Les vetlles de la fira, 18 i 19 d'octubre, ja es van degustar les croquetes de girella als bars i restaurants, el Giratast, una creació gastronòmica per a un àpat, que ja menjaven a la Confraria de Sant Sebastià al segle XVI, i encara n'és un plat principal.

Amb motiu de l'any Guimerà, centenari de la seua mort, el divendres es va representar una obra de teatre del dramaturg, *La Baldirona i altres amors de l'Àngel*.

El dissabte a la biblioteca municipal Joan Ramon Piqué, historiador, va exposar *La vila mercat del Pont de Suert i la importància de les fires*; a tota la comarca de l'Alta Ribagorça n'hi havia bastantes. A la tarda i nit la música va marcar el ritme.

El diumenge és el dia central i tant el barri antic com altres carrers del Pont de Suert estaven plens de paradetes d'oficis antics, d'artesanía i de productes alimentaris, naturals i de proximitat, de diverses comarques, d'associacions locals i exposició de manualitats. La companyia Cremallera teatre i l'Hilo teatre van animar el públic amb els seus espectacles pels carrers. Els més xics van disfrutar dels jocs tradicionals, i tothom va poder assistir als tallers de cosir girella i fer falles; així mateix els grans podaven participar en el concurs de serrar amb el transador i el ja tradicional concurs de xiulets, on els pastors i simpatitzants demostren les seues habilitats.

A les 12, l'alcaldeessa del Pont de Suert, Iolanda Ferran, acompanyada d'altres autoritats, va inaugurar la fira i va fer el nomenament de la Majorala dels Pirineus, que aquest any va correspondre a la filòloga de Sopeira Glòria Francino Pinasa, pel seu llibre *Els noms de lloc del Pont de Suert* i per la defensa del

Glòria Francino, en el seu pregó com a Majorala
MANUEL IGLESÍAS

català ribagorçà, propi d'aquestes terres. El majoral o maioral és el pastor amb més experiència que ha de ser capaç de saber fer totes les feines que comporta la transhumància i guardar els ramats. En el pregó, Glòria Francino va retre homenatge a la girella, la sinyora de la fira, un embotit elaborat amb els menuts del corder: freixura, cor, carn del cap, una mica de cansalada viada i pernil, tot ben talladet i s'hi afegeix l'arròs, els ous batuts, una mica de molla de pa, all i julivert, sal i pebre, i una mica de safrà. Tota la barreja es posa al panxó i budells del corder, es cusen i es fan bollir amb aigua a l'olla dos hores o més. Quan són fredes es tallen en rodanxes i es fregeixen arrebossades amb ou i farina a la paella.

L'ofici de pastor sempre s'ha considerat sacrificat, però els pastors i pastores són gent sofrida, que han viscut al costat de la natura i, tot i la seua soledat, amb els companys explicaven contes, dites, refranys, que es van recordar en el pregó, com el que anotà Ramon Violant i Simorra: «La vida de pastor, vida regala-

da, a l'hivern al plla, a l'estiu a la montanya», o la poesia del poeta Mn. Anton Navarro dedicada als pastors.

En el parlament es va fer al·lusió a la toponímia del municipi del Pont i la vida pastoril: amorriadors, cabaneres, closes, comuns, emprius, pletes, pletons i pletius, prats... I també al lèxic dels pastors, entre el que destaca el típic tapaboques, fet amb llana d'ovella a la Fàbrica del Pont de Suert, i el ganxo de pastor, fet amb fusta d'avellaner, pel senyor de Gironella, amb els quals es va obsequiar a la majorala.

Per acabar, Glòria Francino va relacionar el nom de la vila del Pont de Suert "el pont del pont" com a nexa d'unió entre els pobles de Catalunya i Aragó, que hi conflueixen. La capital de l'Alta Ribagorça sempre ha

estat acollidora amb la gent dels voltants i s'ha anat formant gràcies als habitants dels pobles veïns que hi habiten i a l'emigració. El municipi del Pont està format per molts nuclis, alguns despoblats, per això, la majorala va encoratjar el jovent a continuar fent comarca, i amb l'esperança que cuidin l'entorn natural i cultural, així com les tradicions i la gent.

A la fira és costum que la Confraria de Sant Sebastià, amb els seus priors i prioresses i les cuineres i col·laboradors, indispensables, ofereixin un tast de bona girella. Aquest any se'n van vendre unes 1.400 racions.

Per cloure la jornada el duet del cerdà Pep Lizandra i l'urgellenc Elias Porter, la Sonsoni, va oferir un ventall de cançons *Muntanyes de vida* relatives al tipus de vida muntanyenca que emparenta la gent de tots els Pirineus, amb una bona dosi d'humor, imatges per al record de diversos pobles, i una delicada il·luminació, que van dir adéu a la fira i fins l'any que ve.

L'AAL participa en els actes del Dia Europeu de les Llengües al Congrés

// REDACCIÓ / AAL

El Congrés dels Diputats, en col·laboració amb el Ministeri de Cultura del Govern d'Espanya, va commemorar el propassat dijous 26 de setembre el Dia Europeu de les Llengües amb un acte de reconeixement al plurilingüisme a Espanya, en el qual van participar representants de totes les acadèmies de les llengües oficials i estatutàries.

La presidenta del Congrés, Francina Armengol, va obrir l'acte tot esmentant que "una seixantena de llengües regionals són parlades amb assiduitat per un 46 milions d'uropeus i europees. No obstant això, avui dia moltes estan en perill d'extinció. En alguns llocs s'està perdent l'ús de certes llengües, sobretot entre els infants i els joves. Es perd, llavors, la transmissió generacional, quelcom d'un valor incalculable per a les societats".

A l'acte va prendre la paraula també el ministre de Cultura, Ernest Urtezar, qui va destacar que «cada vegada que una llengua cau en desús, el que està en perill és una forma de mirar el món. Com més plural és una societat, més lliure és la seua ciutadania». Tot seguit, l'artista Rozalén, acompanyada pel seu guitarrista i una intèrpret de llengua de signes, va interpretar quatre temes, en castellà, gallec, català i basc.

Després de l'actuació musical, va iniciar-se la taula rodona, moderada per la periodista Nerea Sarriegi, en què van participar Carme Riera, vicedirectora de la Real Academia Española; Teresa Cabré, presidenta de l'Institut d'Estudis Catalans; Andrés Urrutia, president d'Euskaltzaindia; Víctor Fernández, president de la Real Academia Galega; Jèp de Montoya, president de l'Institut d'Estudis Aranèsos - Acadèmia Aranès de la Llengua Occitana; Javier Giralt, president de l'Acadèmia Aragonesa de la Llengua; Joan Rafael Ramos, vicepresident de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua; Xosé Ramón

Iglesias, secretari de l'Acadèmia de la Llengua Asturiana, i Jaume Carrot, rector de la Universitat de les Illes Balears.

En la seua intervenció, Javier Giralt va fer referència a la particularitat de l'AAL, ja que és una acadèmia responsable de les dues llengües pròpies d'Aragó, aragonès i català. El president es va referir a la manca de reconeixement legal i a la poca predisposició dels diferents governs envers a la protecció i la promoció de les llengües. Va explicar el treball de l'Acadèmia en els seus tres anys d'existència, tot destacant l'elaboració i l'aprovació de l'ortografia de l'aragonès, norma ortogràfica oficial d'aquest idioma i primer pas en la normativització, i l'acord per al reconeixement de la normativa de l'Institut d'Estudis Catalans i l'Acadèmia Valenciana de la Llengua en el cas del català.

L'AAL al Congrés dels Diputats
CONGRESO DE LOS DIPUTADOS

Membres de les Acadèmies a Vigo
AAL

"Semana das Linguas" a la Universitat de Vigo

Amb motiu de la «Semana Internacional das Linguas» que organitzà la Universidad de Vigo, la Casa Galega da Cultura va acollir el 2 d'octubre de 2024 un col·loqui sobre l'estandardització de les llengües de l'Estat, on va ser convidada a participar-hi Maria Teresa Moret Oliver, juntament amb altres membres de les acadèmies, com Xosé Henrique Monteagudo Romero, de la Real Academia Galega, Miren Azkarate Villar, d'Euskaltzaindia, i Inaciu Galán González, de l'Acadèmia de la Llengua Asturiana. L'acte va ser inaugurat pel rector de la universitat i el degà de la Facultat de Filologia i Traducció, i fou organitzat i moderat per la lingüista i professora d'aquesta entitat, Maria del Carmen Méndez Santos.

Al col·loqui es van tractar temes com la situació de l'aragonès i el català a l'Aragó, la importància del procés d'estandardització per a una llengua minoritzada, quin ha estat el paper que ha tingut en els darrers 20 anys l'estandardització en determinades llengües i quins són els reptes més immediats per al futur del gallec, l'èuscarà, l'asturià, l'aragonès i el català a l'Aragó.

Entre els assistents hi havia professorat de la facultat, alumnat i interessats per les llengües, que van omplir la sala i van participar activament en un debat posterior.

Qui portarà la pluja a escola?

// JORDI MARÍN MONFORT

Això es demanava en Raimon a la seua icònica cançó. Que al nostre país la pluja no sap ploure és una cosa que sabem de sempre, els vells i les velles dels nostres pobles sempre ens han advertit que a la vora del riu no hi fem el niu, però no ens els hem escoltat massa.

Els forts aiguats de les comarques centrals valencianes d'aquest 29 d'octubre han estat catastròfics, una altra vegada, però amb la sensació que l'adjectiu es queda curt. Les imatges i testimonis que ens arribaven, bé pels mitjans, bé en primera persona de la boca d'amics i coneguts, superaven qualsevol cosa vista abans. Només la pantanada de Tous del 20 d'octubre del 1982 o la gran riuada del Túria a la ciutat de València el 14 d'octubre de 1957 ens porten a la retina escenes semblants, però les conseqüències, sobretot pel que fa a pèrdua de vides humanes, no van ser ni de bons comparables. S'estima que la pantanada provocà unes 40 morts i la riuada del 57 unes 150. Mentre escric aquestes línies (1 de novembre) ja se'n comptabilitzen més de 200 i, aquesta xifra, quan les estiguen llegint, malauradament haurà augmentat de forma considerable.

Com ha pogut passar?

Aquesta és la pregunta que ens fem tots i l'explicació l'hem d'anar a buscar en diferents llocs. Anem a pams.

En primer lloc hi ha una component claríssima atribuïble al canvi climàtic. La quantitat d'energia provinent del Sol que està retenint el planeta ha augmentat molt els darrers anys com a conseqüència de l'efecte hivernacle. Qui l'està emmagatzemant és l'aigua de mars i oceans com així ho constanten les dades que tenim del seu escalfament gràcies al monitoratge gairebé continu en molts punts del pla-

na. I l'efecte és explosiu. Mars i oceans més calents provoquen una major evaporació d'aigua i, per tant, quan es donen les condicions atmosfèriques adequades per a la formació de núvols, aquests creixen amb més virulència. La conseqüència són tempestes més fortes i amb més precipitació. L'entrada d'una massa d'aire fred sobre un mar més calent de l'habitual desencadena temporals més intensos. Res que la ciència no conega i que no siga

relativament fàcil de predir en un temps raonable amb les eines de què disposem.

En segon lloc tenim una planificació urbanística nefasta que ha permès l'edificació en zones inundables durant dècades i que de forma recurrent pateix els estralls dels aiguats. Atribuir a fenòmens imprevisibles aquestes desgràcies no és de rebut i sona a excuses de mal pagador. Les construccions amb una certa antiguitat són on són perquè la gent que habitava el territori sabia dels capricis dels rius, torrents i rambles. Recordo com un llaurador de l'Horta em deia una vegada que ell treballava una terra que tenia arrendada al barranc. Era conscient que malgrat a les escriptures posara que aquell hort era seu, el barranc passava de forma periòdica i recurrent a cobrar el rèdit en forma de riuada. Per cert, el mar també ho fa a la costa.

Tota l'horta valenciana es formà gràcies a episodis de riuades com aquestes descrites que feien des-

bordar-se els rius i anegaven de fang les terres circumdants. La seua fertilitat és conseqüència d'això. El problema és que ara hi viuen centenars de milers de persones amb totes les infraestructures que això comporta. Tampoc és res desconegut, però el presentisme en què vivim a dia d'avui sovint ens fa perdre de vista els orígens i saber qui som, d'on venim i quina terra xafem. Allò de la identitat que cantava també Raimon.

Finalment hi ha hagut un factor determinant que ha estat la negligència. Sobre els dos primers factors no s'hi pot fer res, només conèixer-los i actuar-hi en conseqüència, just el que no es va fer. Situacions extremes com les viscudes a València fan aflorar la realitat de la classe política que ens governa. Persones allunyades de la gent amb un marc mental que tot ho mesura en períodes electorals, en vots i en capaci-

tat de treure'n rèdit polític del que siga. Personatges que arriben a ostentar càrrecs de responsabilitat en àrees de les que tenen un desconeixement absolut però al qual han arribat gràcies a l'arquitectura interna del partit, farcida de tractes de favor, pactes i mecanismes que res tenen a veure amb la idoneïtat o no del candidat per a ocupar aquell lloc. En els millors dels casos, aquests individus acaben confiant en l'equip tècnic de l'àrea que han de gestionar, en altres actuen amb supèrbia i desatenen les seues indicacions si aquestes van en contra dels seus interessos personals o de partit. I passa el que passa.

Les fortíssimes riuades no s'haurien pogut evitar, vivim on vivim, però la insuportable xifra de morts s'hauria pogut evitar d'haver gestionat la informació disponible (i pública!) de què es disposava. Qui ho havia de fer, no ho va fer, així que potser no és la pluja qui ha d'anar a escola.

Cotxes arrossegats per la DANA 2024 en Catarroja
MANUEL PÉREZ GARCÍA AND ESTEFANIA MONERRI MINGUEZ (CC)

Presentació de 'Se va solsint' a Fraga

// ROSA ARQUÉ

El 28 de setembre, es va fer a Fraga la presentació del llibre *Se va solsint* (Otra forma de ver el mundo), de Patricio Barquín, publicat per l'editorial Nautilus. Aquesta obra és una invitació a veure el món amb una perspectiva reflexiva i molt original, un recull de pensaments i observacions que l'autor ha compartit al llarg dels anys amb els seus lectors de la revista *Temps de Franja*, on n'és un dels columnistes habituals.

Aquest nou llibre reuneix moltes de les columnes publicades a TDF, que han estat revisades i actualitzades. L'autor s'ha enfrontat també al repte de traduir les seves pròpies paraules al castellà, fent d'aquest un projecte bilingüe que ofereix la veu genuïna de Barquín en dues llengües.

La columna, el gènere escollit per expressar-se en aquest cas, és un espai on es poden tractar temes d'interès amb una tonalitat personal i un estil accessible. A través d'una extensió breu, el lector percep la veu pròpia de l'autor, qui, com indica el títol, va "solsint" cada tema lentament, com qui cuina a foc lent per extreure'n tot el sabor i substància. Cada columna s'impregna d'una reflexió que convida el lector a aturar-se i pensar, a mirar el món des d'una nova perspectiva.

Abans de publicar aquest llibre, Patricio Barquín ja havia participat en un concurs provincial de relats

de 1999, en el llibre col·lectiu *Fábulas libertarias* el 2016 i en el concurs local de microrelats del 2019 amb el relat eròtic "Instruccions pa menjar una figa", que va resultar guanyador. En la presentació, Barquín va compartir detalls inèdits de l'obra i del procés creatiu que l'ha portat a editar aquesta recopilació d'articles, que destil·len una visió del món única, lluitadora i compromesa, en què la reflexió social i la perspectiva crítica són una constant.

És evident que aquesta particular visió del món, s'havia de presentar en un lloc especial i així va ser perquè l'acte

Barquín
en plena
presentació
MARINA BARRAFON

Llibres de
la biblioteca
Agustín Orús
MARINA BARRAFON

es va fer a la Sala Aurora, dins del marc d'inauguració de la Biblioteca Anarquista Agustín Orús, un nou espai cultural creat gràcies a l'esforç dels militants del Sindicat de Fraga de la CNT-AIT.

Barrancs // Vicent Pallarés Pascual

Hi ha quelcom d'hipnòtic en veure un barranc desbordar-se quan plou intensament. En aquests moments, les quietes i esquerdades lleres seques que sovint travessem amb indiferència, es transformen en rius cabalosos i indomables. L'aigua enfurismada baixa per les valls, arrossegant amb ella branques, pedres i el rastre d'una força que pot amb tot al seu pas. Veure aquesta transformació en directe desperta una barreja de por i admiració, una mena de fascinació primitiva que ens recorda la potència incontrolable de la natura. Potser, sense saber-ho, aquesta atracció ens acosta a l'essència de les forces naturals que tot ho regeixen.

Però el perill és real, i, sovint, infravalorat. Les crescudes dels barrancs, especialment als terrenys escarpats o semiàrids del Mediterrani, poden ocórrer amb una rapidesa brutal. Quan plou molt, l'aigua s'acumula en terres que no sempre tenen la capacitat d'absorbir-la, desencadenant el fenomen de

la crescuda sobtada. És habitual que aquesta onada d'aigua no arribi de manera gradual, sinó de cop, concentrada després d'una pluja intensa que ha caigut quilòmetres més amunt. Aleshores, l'aparent seguretat que sentíem s'esvaeix davant d'un riu que emergeix amb tota la seva fúria.

Malgrat els avisos, moltes persones s'apropen als barrancs per veure aquesta espectacular transformació en directe. Desafiament el risc, s'atreveixen a acostar-se per fer una fotografia o un vídeo, sovint sense adonar-se que poden ser sorpreses per un corrent imprevisible i letal. És una escena que es repeteix, com una temptació perillosa que, en certs moments, ens fa oblidar les regles més bàsiques de prudència. Aquesta atracció per les crescudes dels barrancs ens interpel·la sobre la nostra relació amb la natura i la falta de consciència que, massa sovint, ens porta a jugar amb el perill.

A aquest món li falta un bull

// MÀRIO SASOT

Ja fa un quants anys (des de 2016) que l'escriptor, activista cultural i sindicalista fragatí Patrici Barquín Castañ va sobtar, més que sorprendre, els assidus lectors de *Temps de Franja* amb la irrupció de la seua columna «Se va solsint», la qual des de llavors no ha deixat de ser present a les pàgines tant de l'edició en paper com al web d'aquesta revista.

El seu esperit desenfadat i fetota, l'ús habitual i entranyable de localismes de la seua parla fragatina i una visió dels grans i petits problemes que envaeixen el món del tipus «zoom» o «gran angular», que alhora miren a la proximitat i la globalita, ens va captivar des del primer moment, aportant un raig de vent fresc, original i jove a les pàgines d'opinió de la publicació.

Dons bé, en Patrici, que col·labora també en altres revistes com *Orto* i, durant 2022 i 2023, ho feu al diari *Fragua Social*, ha tingut la gosadia (segons ell) de reunir les columnes publicades a *Temps de Franja* des dels inicis fins a 2022 en un volum, en edició bilingüe català castellà, titulat *Se va solsint / Otra forma de ver el mundo*, editat per la petita i cada cop més prestigiosa editorial Nautilus, que dirigeix el poeta hondureny Samuel Trigueros.

El primer que s'ha de dir és que no és lo mateix llegir l'acostumada columna trimestral d'en Patrici com un element únic, quan arriba submergida entre les pàgines de cada número de *TdF* enmig d'un

torrent de notícies i opinions de caire cultural i crític, que llegir-les totes seguides, una darrera de l'altra, en un corpus compacte i unitari que no deixa al lector aturar-se ni ensopir-se en la galvana intel·lectual del conformisme.

Davall les pàgines de *Se va solsint* hi ha una manera de veure el món, una actitud vital que suposa tot un cant d'amor a la humanitat, a les formes de vida senzilla i lligada a la natura, i una crida a la solidaritat entre humans enfront d'un capitalisme cada volta més salvatge i depredador. Tot allò que a les columnes soltes ens arribava com a llampecs crítics envoltats d'ironia i tendresa, ací apareix com un compendi teòric consolidat, com una filosofia o fe de vida.

La lectura global d'aquets escrits de Patrici Barquín ens revela més clarament una faceta molt important del seu autor, que és la seua voluntat didàctica. Totes eixes «primeres parts» dels articles que ens poden parlar de gastronomia tradicional, records de la infància, anècdotes curioses o picants o costums inveterats dels nostres avantpassats acaben confluint, sense saber ben bé com, en denúncies de la contaminació d'algun riu, del perill

nuclear o d'alguna de les maleïdes guerres que estan destruint el món.

Els contrastes entre l'ahir i l'avui, les paradoxes, les metàfores i al·legories, així com cites al món clàssic i literari (Sherezade- Sheremare), neologismes com verdoatria, etc., són alguns dels múltiples recursos que el nostre demiürg usa per «ensenyar delectant» i aconseguir que el nostre esperit crític no s'adormi ni es paralitze.

Però és clar, *tot això s'ha d'anar solsint...* Abduït per aquesta meravellosa paraula des que la vaig descobrir a les columnes del Barquín, finalment vaig mirar d'esbrinar el seu significat a les pàgines del *Diccionari* d'Alcover i Moll. I em vaig adonar que les acepcions més adients a l'esperit de les columnes barquinianes són les del bloc II, referides al món de la cuina: qualsevol aliment (recapte, estofat, etc.) que es va fent encara, que falta donar-li una passada més al foc o bullir una mica més.

Realment, les columnes de l'amic Patrici, considerades globalment, reflecteixen un món immadur, imperfecte, a mig cuire, al que li falta un bon bull. Altres vegades pinten un planeta socarrat, «cremat per excés de foc o per escassetat de líquid» (Alcover i Moll *dixerunt*).

Candidatures a rebre el Premi Franja «Cultura i Territori» 2024

Des d'Iniciativa Cultural de la Franja s'ha obert el procés de selecció de candidatures als Premis Franja «Cultura i Territori».

El Premi Franja «Cultura i Territori» pretén distingir persones o entitats destacades en la defensa de la llengua i la cultura de les comarques catalanoparlants d'Aragó; per això les candidates han de ser prou significatives i preferentment han d'haver realitzat una tasca d'abast general a tota la Franja.

La concessió i lliurament d'aquest premi és anual. Les associacions integrants d'ICF valoraran les candidatures i emetran un veredict. El lliurament del premi es farà

durant l'any següent i dins d'un esdeveniment públic.

Fins ara les persones i entitats premiades han estat:

Pietro Cucalón, Octavi Serret, José Bada Panillo, Emilio Gastón, Projecte d'Animació Cultural per a les escoles de la Franja "Jesús Moncada", Fundació Jordi Casas i Llebot, Josep i Francesc Mauri, Javier Giralt, Carme Alcover, Teresa Maria Ballester, Chusé Aragüés i Àngel Villalba, Tomàs Bosque, Pepa Nogués, Sigrid Schmidt von der Twer i, en la darrera edició, el programa 'A escampar la boira'.

Podeu enviar les vostres propostes, amb la indicació dels mèrits de la candidatura, a acmatarranya@gmail.com abans del 31 de desembre de l'any en curs.

El meu amic Desideri Lombarte

// JOAQUIM MONTCLÚS

Amb l'amic Desideri Lombarte vam treballar a les tardes un any i mig (maig de 1985 – novembre de 1986). Feia temps que volia escriure aquestes ratlles de testimoni, però cercava unes fotografies que encara avui no he trobat i això em frenava.

Si la memòria no em falla, vaig conèixer a Desideri Lombarte al mes de maig de 1985. Crec que va ser l'Albert Manent el qui me'l va presentar. Aleshores, jo tenia 27 anys i ell 47. Recordo que l'Albert Manent (director general de Cultura) em va comentar: "és una persona de les teves terres i té uns problemes de salut que li impedeixen seguir desenvolupant la seva feina. Sense cap compromís, podria treballar amb vosaltres de cara a l'organització del II Congrés Internacional de Llengua Catalana". Malgrat que ja tenia aparaulades algunes persones, com encara necessitàvem gent li vaig dir que sí. A Barcelona treballàvem en Rafel Ventura d'Alcampell, en Jordi Gibert i l'Antoni Bengochea a Calaceit. Més endavant vaig saber que la correctora dels nostres textos era Anna Simó, la que ha estat consellera d'Educació de la Generalitat de Catalunya fins fa pocs dies.

En Desideri de català, en un principi, en sabia ben poc, però les principals nocions les va aprendre ràpidament i de cara el treball era una persona molt competent. Va ser una gran sort el seu fitxatge, perquè, des d'un principi, va resoldre una gran quantitat de problemes.

Durant els mesos de juliol i agost vam fer mitges vacances, perquè vam aprofitar per fer contactes personals per totes les comarques de la Franja. En arribar el mes de setembre a les tardes vam començar a treballar per preparar els actes que se celebrarien a partir del mes de gener de 1986.

Jo en aquells moments, també ocupava el càrrec de secretari de la comissió per commemorar amb diversos actes el centenari de l'aparició de la publicació del poema èpic Canigó que va escriure mossèn Jacint Verdaguer.

El nostre lloc operatiu eren les oficines de l'organització i empresa de la cultura, Xarxa Cultural, situades al palau Mornau en el carrer Ample, 37 de Barcelona.

Des d'un principi en Desideri Lombarte va mostrar un gran interès per conèixer tot el que estigués relacionat amb la poesia catalana.

En aquells temps treballava a Xarxa Cultural en Celdoni Fonoll considerat com un cantant, recitador, rapsode, poeta i músic català. Enceta l'any 1974 una tasca insòlita dins del món de la Cançó: dir, amb fons musical, poemes dels autors més diversos, i escampar la poesia catalana per pobles, viles i ciutats. Durant aquells dies estava treballant en la publicació d'unes gravacions sobre poetes catalans fetes per la famosa locutora Maria Matilde Almendros.

En aquells temps en Celdoni i en Desideri van fer una bona amistat i en Celdoni, d'alguna manera, el va introduir en el món de la poesia catalana.

També recordo que en Desideri que li tenia una gran admiració de vegades traduïa el nom al castellà com a "Celidonio Hinojo", un apel·latiu de manera afectuosa.

Durant la tardor de 1985 vam anar a veure a poetes com Josep Vicenç Foix que vivia a Sarrià on tenia una important pastisseria. Recordo que ens va donar un bombonet i una poesia que encara no havia editat. Uns dies després vam anar a conèixer a Marià Manent al carrer Craywinckel de Barcelona. El seu net és un testimoni, perquè aquella tarda va passar a saludar l'avi.

Durant la celebració del II Congrés de Llengua Catalana en Desideri va conèixer al poeta valencià Vicent Andrés Estellés i a l'escriptor, també valencià, Enric Valor. De les Illes sé que va fer amistat amb el poeta i escriptor Josep M. Llompart i també va conèixer a la Maria Mercè Marçal i d'altres figures que desconec o no recordo.

No sols va conèixer a tots aquests escriptors i poetes, sinó que llegia i

devorava les seves obres. Crec que va ser l'any 1986 que en Desideri es va presentar al premi Carles Riba dels premis literaris de la Nit de Santa Llúcia que organitzava i organitza Òmnium Cultural.

El novembre de 1986 vam tancar la barraca del II Congrés Internacional de Llengua Catalana. En Desideri Lombarte ja despuntava com a escriptor i poeta. Va ser llavors quan l'Albert Manent em va demanar si creia convenient donar-li una beca, perquè seguís treballant i investigant les terres del Matarranya. La resposta no podia ser d'altra manera més que afirmativa.

D'aquí van sortir dues obres importants, Masos del Matarranya i Pena-roja, Treball becat per la Direcció General de Difusió Cultural de la Generalitat de Catalunya, que avui encara resta inèdit.

600 anys de toponímia a la vila de Pena-roja, Ed. Xarxa cultural, Col·lecció Llibres de Ponent III, Calaceit 1990, Recerca becada per la Direcció General de Difusió Cultural de la Generalitat de Catalunya. Aquest llibre es va editar essent jo responsable de les publicacions de Xarxa Cultural.

Serveixen aquestes ratlles per donar a conèixer millor aquest gran homenot del Matarranya i també de la literatura catalana.

La següent poesia la va escriure aquells dies de 1986:

Salvatge fréstec

De la punta més alta del tossal,
ulls retillents, la testa coronada,
la negra fondalada
i l'aspre pedrissal,

mira el salvatge fréstec i delera
les femelles trescant entre el cascall,
i eixeca el cap al cel i les espera
a l'estreta relleixa del crestall.

Baixa el mascle lleuger pel roquissal
i es fiquen les femelles a la cova,
i la lluna s'amaga al nuvolall

Ara que és lluna nova,
hi ha mascles amb les testes coronades
que busquen femelletes astorades.

Propaguem
la vacuna.

Passa-ho.

Vacuna't.

Vacuna't de la **grip** i la
COVID per reduir el risc
de contagi.

Demana cita a La Meva Salut,
a citasalut.gencat.cat o al teu CAP.

Per a més informació:
gen.cat/propaguemlavacuna

Generalitat
de Catalunya

El Govern
de tothom

Gelats

Pastisseria

Torrans

Xocolates

Pizzes

Plats Preparats

SARRATE

OBRADOR:

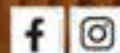
El Campell: Partida el Regue, Pol. Ind. II - Parcela 112 22560 - Tel. 974421101

BOTIGUES:

Tamarit de Llitera: Paseo del Hortas Nº 22 22550 - Tel. 974421874

Binefar: Avda. del Pilar Nº 4 22500 - Tel. 974120112

@sarrategourmet

www.chelatssarrate.com